

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ

Στις 19 Μαρτίου 1971 πέθανε στη Θεσσαλονίκη ο Βασίλειος Λαούρδας. Με τὸν θάνατό του ἡ ἑλληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ ἔγινε φτωχότερη καὶ ἡ λαμπρὴ ἄνοδος τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου κλονίστηκε αἰσθητά.

Ὁ Βασίλειος Λαούρδας γεννήθηκε τὸ 1912 στὸν Πειραιᾶ ἀπὸ πατέρα Ρουμελιώτη καὶ μητέρα Κρητικιά. Ἡ καταγωγὴ του τὸν προίκισε μὲ εὐφυΐα καὶ λεβεντιά, προτερήματα ποὺ τὸν ἀνέδειξαν ὀξὺ ἔρευνητὴ μὲ διεισδυτικὴ ἰκανότητα θαυμαστὴ καὶ γνώμη θαρραλέα. Τὶς ἐγκύκλιες σπουδὲς τελείωσε στὴ γενέτειρά του καὶ κατόπιν φοίτησε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Ἐργάστηκε σὲ γυμνάσια τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Ἡρακλείου καί, ἀργότερα, μετεκπαιδεύθηκε μὲ ὑποτροφία στὰ πανεπιστήμια τῆς Ὁξφόρδης καὶ τοῦ Χάρβαρντ. Ὡς ἐπισκέπτης-καθηγητῆς δίδαξε στὰ ἀμερικανικὰ πανεπιστήμια Georgetown, Buffalo καὶ Madison καὶ διετέλεσε συνεργάτης τοῦ ὀνομαστοῦ βυζαντινολογικοῦ κέντρου τοῦ Dumbarton Oaks. Ἀπὸ τὸ 1954 διηύθυνε τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, συμβάλλοντας ἀνυπολόγιστα στὴ δημιουργία καὶ ἀνάδειξή του. Ἀλλὰ γιὰ τὸ ἔργο του αὐτό, ποὺ τόσο ἄμεσα ἐνδιαφέρει τὴ Μακεδονία, θὰ μιλήσω παρακάτω.

Στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, εὐτύχησε νὰ μαθητεύσει κοντὰ στὸν ὑψηγῆτὴ Ἰωάννη Συκουτρῆ, ἕναν ἀπὸ τοὺς ἐλαχίστους ἀκαδημαϊκοὺς διδασκάλους στὴν Ἑλλάδα ποὺ δημιουργήσαν «Σχολή». Ὁ στενὸς δεσμὸς τους ἀνοίξε νέους κόσμους στὸν Βασίλειο Λαούρδα καὶ σημάδευε τὴ μελλοντικὴ του πορεία. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Συκουτρῆ μεταλαμπάδευσε τὸ δίδαγμα τοῦ διδασκάλου του, ἀποβαίνοντας ὁ κήρυκας ἑνὸς νέου ἀνθρώπου· ἀνθρώπου ἐκλεκτικοῦ, διανοουμένου μὲ εὐρεῖς ὀρίζοντες, ἑλληνολάτρη, μὲ πλατὺ πεδίο ἐνδιαφερόντων, μὲ ἀνοιχτὸ νοῦ καὶ καρδιά στὰ καινούργια ρεύματα.

Αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὑπόδειγμα ὑπῆρξε ὁ Βασίλειος Λαούρδας.

Τὰ πρῶτα του ἐνδιαφέροντα στράφηκαν πρὸς τὴν κλασσικὴ φιλολογία. Μελετήματα, ὅπως «Ὁ Ἰσοκράτης καὶ ἡ ἐποχὴ του» καὶ «Σόλων ὁ νομοθέτης», καὶ ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων εἶναι δείγματα τῆς γερῆς φιλολογικῆς του δομῆς. Ἡ ἑλληνικὴ πολιτιστικὴ ἐνότητα νωρὶς τὸν τράβηξε στὴ μελέτη τοῦ βυζαντινοῦ καὶ τοῦ νεοελληνικοῦ πνευματικοῦ βίου. Στους τομεῖς αὐτοὺς θὰ ἤθελα νὰ τονίσω εἰδικότερα τὶς πολυάριθμες ἐργασίες του γιὰ τὴ βυζαντινὴ θεολογικὴ σκέψη καὶ τὸν κύκλο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὶς ἔρευνές του πάνω στὸ πλούσιο πνευματικὸ παρελθὸν τῆς Κρήτης (γιὰ τὴν Κρήτη αἰσθανόταν ιδιαίτερη ἀδυναμία), τὰ παιδαγωγικά του ἄρθρα στὴν «Ἑλληνικὴ Δημιουργία», τὰ κριτικά του δοκίμια γιὰ τὴ σύγχρονη νεοελληνικὴ λογοτεχνία στὰ «Φιλολογικὰ Χρονικά», ποὺ τόσες ὀξεῖες συζητήσεις καὶ ἀντιδράσεις προκάλεσαν. Ἡ λαμπρὴ ἐποπτεία του σ' ἕνα πεδίο ἐρευνῶν τόσο εὐρύ, ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα μέχρι τὶς μέρες μας, ἀνέδειξε τὸν Βασίλειο Λαούρδα ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν μελετητὴ τῆς ἑλληνικῆς κουλτούρας. Ἡ συγγραφικὴ του παραγωγὴ ξεπερνᾷ τὸν ἀριθμὸ τῶν 200 βιβλίων καὶ μελετῶν, χωρὶς νὰ ὑπολογίσουμε ἄρθρα σὲ ἐφημερίδες, βιβλιοκρισίες, προλόγους καὶ εἰσαγωγές σὲ βιβλία ποὺ τὴν ἔκδοσή τους ὁ ἴδιος ἐπιμελήθηκε, ραδιοφωνικὲς ὁμιλίες καὶ τὰ ἀνέκδοτα ἔργα του.

Στὰ 1954 ἡ ἀνάληψη τῆς διευθύνσεως τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου τοῦ ἐπεφύλασσε δύσκολα διοικητικὰ καθήκοντα, φόβους διεθνῶν παρεξηγήσεων — τόσο προσφιλῶν στοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς — καὶ ἕνα πεδίο ἐρευνῶν στὸ ὁποῖο δὲν εἶχε

δοκιμάσει τις δυνάμεις του. Στο νέο έργο του προχώρησε με θάρρος και με την πολύτιμη βοήθεια και άφοσίωση της συζύγου του κ. Λουίζας Συνδίκου, γόνου διαλεχτής μακεδονικής οικογενείας. Η βαλκανιολογία ήταν ακόμα τότε στην Ελλάδα κλάδος σχεδόν άκαλλιέργητος. Ούτε ειδικοί έρευνητές, ούτε σχετικές βιβλιοθήκες υπήρχαν. Ο Βασίλειος Λαούρδας ένωσε ότι ή δουλειά έπρεπε να αρχίσει από το κέντρο της Βαλκανικής, το μακεδονικό χώρο, όπου ουσιαστικά διεγράφησαν οι τύχες και ή πορεία των λαών της χερσονήσου μας. Τήν προσοχή του νέου Ίδρύματος έστρεψε έντονα προς τον τομέα αυτό. Τα άπονημονεύματα των μακεδονομάχων, το μακεδονικό ζήτημα, ή βυζαντινή τέχνη στη Μακεδονία, ό μακεδονικός έλλητισμός της διασποράς ήταν τα πρώτα άντικείμενα της έκδοτικής δραστηριότητας του I.M.X.A. Ακολούθησε το διεθνές περιοδικό Balkan Studies, που προσωπικά διηύθυνε, το πρώτο καθαρά βαλκανιολογικό περιοδικό που έκδόθηκε σε βαλκανική χώρα μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Με τις εκδόσεις αυτές και τη μοναδική δραστηριότητα του διευθυντού του το I.M.X.A. όχι μόνο έγινε γνωστό διεθνώς, αλλά, και κάτι σπουδαιότερο, άρχισε να υπολογίζεται. Δέν είναι ύπερβολή άν λεχθί ότι ήταν το μόνο γνωστό στο έξωτερικό έλληνικό έπιστημονικό ίδρυμα. Και κάτι που άφορά τη Μακεδονία: οι ξένοι έρευνητές άρχισαν να προσέχουν τη Θεσσαλονίκη. Σε όλα αυτά πρωτοστατούσε ό Βασίλειος Λαούρδας. Όχι μόνο στά διεθνή συνέδρια, αλλά και κατά τις περιόδους που προσκλήθηκε στο έξωτερικό για να διδάξει, πάλι για το I.M.X.A. άγωνιζόταν. Το 1966-1967 άπουσίασε στην Άμερική, προσκεκλημένος του Center for Research in the Humanities του πανεπιστημίου του Madison για να γράψη το βιβλίό «Ό Φώτιος και ή εποχή του». Το βιβλίό δέν άποτελειώθηκε, γιατί ό Βασίλειος Λαούρδας έτρεχε στά άκρα των Ήνωμένων Πολιτειών να μιλήσει στους συλλόγους των ξενιτεμένων μας, να δώσει διαλέξεις σε πανεπιστήμια, να γνωρίσει στο άμερικανικό κοινό τη Μακεδονία και την έλληνική παράδοση. Τότε διοργάνωσε και το συνέδριο «Greece since the Second World War» στο Madison και σε δική του ιδέα και σε δικές του προσπάθειες όφείλεται ή ίδρυση της American Association for Modern Greek Studies. Χάρη στις δικές του παροτρύνσεις σημαντικός αριθμός νέων Έλληνοαμερικανών έπιστημόνων στράφηκε στις έλληνικές σπουδές με καρποφόρα άποτελέσματα για την διεθνή προβολή του έλληνικού παρελθόντος, χωρίς να άναφέρουμε την άπόκτηση πιστών και πολύτιμων φίλων και συνεργατών του I.M.X.A. Στόν Βασίλειο Λαούρδα χρεωστούμε, επίσης, την ίδρυση και συνεχή λειτουργία του θερινού σεμιναρίου έλληνικών σπουδών του πανεπιστημίου της Νέας Ύόρκης Queens College στη Θεσσαλονίκη με τη συνεργασία του Ίδρύματος. Και όταν ή διεθνής παρουσία του I.M.X.A. είχε πιά έδραιωθί, άρχισαν και στη Θεσσαλονίκη συνέδρια για ζωτικά κεφάλαια της ιστορίας του τόπου μας, την άρχαία Μακεδονία, την αυτοκρατορική ιδέα, την εποχή των Φαναριωτών. Όλα αυτά τα έπιτεύγματα του Βασιλείου Λαούρδα, μαζί με τις πολυάριθμες γνωριμίες του στο έσωτερικό και έξωτερικό και την εγκάρδια φιλοξενία του σε όλους τους διερχομένους από τη Θεσσαλονίκη έρευνητές — και χάρη στη δική του παρουσία πέρασαν από έδω πολλοί —, ήταν οι γερές βάσεις της προκοπής και έπιβολής του I.M.X.A.

Συχνά διερωτώμαι πώς με τόσα καθήκοντα και με τόση δραστηριότητα, μπόρεσε όχι μόνο να συνεχίσει αλλά και να έντεινή τη συγγραφική του παραγωγή. Στά παλιά ένδιαφέροντά του είχαν προστεθί ή έρευνα του μακεδονικού χώρου και των βαλκανικών διαφοροποιήσεων. Μιά και άναγράφω στο τέλος τη βιβλιογραφία του για τους δυό τελευταίους κλάδους, περιορίζομαι έδω να άναφέρω, εκτός από το τόσο περιεκτικό μελέτημά του για τον Κύριλλο και Μεθόδιο, την έκδοση των όμιλιών του Φωτίου και τους λόγους του Ίσιδώρου, όπου, εκτός από τη φιλολογική άνάλυση, έπρεπε να παλαίψη και με τις δυσκολίες της κριτικής άποκαταστάσεως των κειμένων. Επίσης, ή συχνή έπικοινωνία με το εύρύ κοινό πάντοτε τον είλκυε έντονα. Συχνότατα μιλούσε από το ραδιόφωνο στην έκπομπή

των «Ἐθνικῶν θεμάτων» και οἱ διαλέξεις του ἀποτελοῦσαν γεγονόσ για τῆ ζωῆ τῆσ πόλεωσ μας. Εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ διαισθάνεται τὰ θέματα ποῦ ἔπρεπε νὰ προβληθοῦν και νὰ μελετηθοῦν. Λίγο καιρὸ μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του στὴ Θεσσαλονίκη, ἔδωσε μιὰ διάλεξη για τὸν Μακεδονικὸ Ἀγώνα και ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια τὴν οὐσιαστικὰ λησμονημένη ἐκείνη ἐποποιία. Ἀργότερα μίλησε για τὸν Κύριλλο και Μεθόδιο· ἦταν ἡ πρώτη ἑλληνικὴ παρουσία στὰ κυριλλομεθοδιανὰ προβλήματα μετὰ τὴ σχετικὴ ἐκδοτικὴ κίνηση στὴ Μοσχόπολη τὸν 18ο αἰώνα. Λίγο πρὶν πεθάνῃ μίλησε για τὸν Μ. Ἀλέξανδρο και τὸν Ἴωνα Δραγοῦμη. Μετὰ τὶς διαλέξεις του ἀρχίζει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν και ἔτσι ἔχουμε σήμερα τὴν πλούσια βιβλιογραφία για τὸν Μακεδονικὸ Ἀγώνα και ἀξιόλογες ἐνασχολήσεις για τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἱεραποστόλους.

Ἡ προσφορὰ τοῦ Βασιλείου Λαοῦρδα στὴ Μακεδονία μπορεί νὰ συνοψισθῆ σὲ μιὰ μικρὴ φράση: ἦταν ὁ νοτιοελλαδίτης ποῦ ἀναστήλωσε σημαντικὲς, μὰ λησμονημένες πτυχὲς τῆσ ἱστορίας τοῦ μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ και ζῦπνησε τὸ ἐνδιαφέρον μας γι' αὐτέσ. Και κάτι ἀκόμα, ποῦ στὸ μέλλον θὰ φανῆ σὲ ὄλη του τὴν πληρότητα. Ἦξερε νὰ ἀνακαλύπτῃ νέα ταλέντα τοῦ ἐπιστημονικοῦ στίβου. Βέβαια, ἀρκετοὶ ἔχουν τὴν ἱκανότητα αὐτῆ. Ἀλλὰ ὁ Βασίλειος Λαοῦρδας ὄχι μόνο μποροῦσε, ἀλλὰ και ἤθελε νὰ προβάλῃ και νὰ βοηθᾷ τοὺς προικισμένους νέουσ. Πολλοὶ τῆσ γενιάσ αὐτῆσ τοῦ ὀφείλουν σπουδὲς στὸ ἐξωτερικό, πολῦτιμες ὑποδείξεις στὶς συγγραφικὲς τουσ προσπάθειες, προβολὴ τῆσ ἀξίας τουσ και τῶν αἰτημάτων τουσ.

Ἐνα χρόνο σχεδὸν μετὰ τὸν θάνατό του, ἡ θέση του παραμένει κενή, γιατί μάταιες οἱ προσπάθειες νὰ βρεθῆ διάδοχος με τὴν πλούσια ἔθνικὴ δράση, τὴ θαυμαστὴ πολυμέρεια, τὴ βαθειὰ γνώση τοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ βίου και τὴν ἀδιάκοπη ἐνεργητικότητα τοῦ Βασιλείου Λαοῦρδα.

ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΛΑΟΥΡΔΑ
ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Ἡ βιβλιογραφία ποῦ ἀκολουθεῖ εἶναι ἐνδεικτικὴ, ὄχι μόνο γιατί ἀναφέρεται σὲ δύο μόνο ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τομεῖς ποῦ καλλιέργησε ὁ ἀλησμόνητος Βασίλειος Λαοῦρδας, ἀλλὰ και γιατί περιλαμβάνει μόνο τὶς αὐτοτελεῖς μελέτες του και ὄχι τὰ πολυάριθμα ἄρθρα του σὲ ἐφημερίδες, τὶς βιβλιοκρισίεσ και τὰ βιβλία ποῦ τὴν ἐκδοσῆ τουσ ἐπιμελήθηκε, ὅπως τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Γερμανοῦ Καραβαγγέλη, τοῦ Δικωνόμου Μακρῆ κ.ἄ.

1. Σημείωμα περὶ τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, «Θεολογία» 22 (1951) 489-493.

2. Φιλοθέου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεωσ, ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, «Μακεδονικά» 2 (1941-1952) 556-582.

3. Ἡ ἐπιγραφή τῆσ πρὸσ τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Μιχαῆλ πρώτης ἐπιστολῆσ τοῦ Φωτίου, «Θεολογία» 23 (1952) 618-621.

4. Νικολάου Καβάσιλα προσφώνημα και ἐπιγράμματα εἰς Ἅγιον Δημήτριον, «Ἐπετηρίσ Ἑταιρείασ Βυζαντινῶν Σπουδῶν» 22 (1952) 97-109.

5. Ὁ Γαβριῆλ Θεσσαλονίκης, «Ἀθηνά» 56 (1952) 199-214.

6. Τὰ εἰς τὰ «Ἀμφιλόχεια» τοῦ Φωτίου σχόλια τοῦ κώδικος 449 τῆσ Λαύρας, «Ἑλληνικά» 12 (1953) 252-272.

7. Γαβριῆλ Θεσσαλονίκης ὁμιλία, «Ἀθηνά» 57 (1953) 141-178.

8. Εἰς Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, «Ἐπετηρίσ Ἑταιρείασ Βυζαντινῶν Σπουδῶν» 23 (1953) <Κανίσκιον Φαίδωνι Ἰ. Κουκουλέ> 544-547.

9. Ἰσιδώρου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, ὁμιλία περὶ τῆσ ἀρπαγῆσ τῶν παίδων και περὶ τῆσ μελλούσης κρίσεωσ, «Προσφορὰ εἰς Στίλπωνα Π. Κυριακίδην», Ἀθῆναι <«Ἑλληνικά», παράρτημα ἀρ. 4> 1953, 389-398.

10. Ὁ ἐκχριστιανισμὸσ τῶν Βουλγάρων, «Σύνορα τῶν Δύο Κόσμων» τχ. 3 (Ἰούλιος 1954) 39-41.

11. Ίσιδάρου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, ὁμιλία εἰς τὰς ἐορτὰς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Θεσσαλονίκη («Ἑλληνικά», παράρτημα ἀρ. 5) 1954, σσ. 83.
12. Ἐγκώμια εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» 24 (1954) 275-290.
13. A new Letter of Photius to Boris, «Ἑλληνικά» 13 (1954) 263-265.
14. Τὰ δύο «προσφωνήματα» εἰς Ἅγιον Δημήτριον τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, «Ἑλληνικά» 13 (1954) 337-338.
15. Ὁ «Συμβουλευτικὸς πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς» τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου, «Μακεδονικά» 3 (1953-1954) 290-307.
16. Κωνσταντῖνος ὁ Φιλόσοφος. Πρόλογος στὴ σλαβικὴ μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης, «Νέα Πορεία» 1 (1955) 147-149.
17. Μακαρίου Χούμνου, ἡγουμένου τῆς Νέας Μονῆς Θεσσαλονίκης, ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 38 (1955) 346-350.
18. Κρητικὰ παλαιογραφικά, 19: Κρητικὰ ἔγγραφα εἰς τὰς Μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Α΄. Μονὴ Διονυσίου, «Κρητικὰ Χρονικά» 9 (1955) 479-489.
19. Βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ἐγκώμια εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, «Μακεδονικά» 4 (1955-1960) 47-162.
20. Εἰς ἀκόμη κῶδιξ ἐκ τῆς Μονῆς Ἁγίας Ἀναστασίας; Parisinus Graecus 1192, «Ἑλληνικά» 14 (1956) 458-459.
21. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ἀκριβὴς διάταξις τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 39 (1956) 327-342.
22. Μητροφάνους, βίος τοῦ Ὁσίου Διονυσίου τοῦ Ἀθωνίτου, «Ἀρχεῖον Πόντου» 21 (1956) 43-79.
23. Τὸ ἐγκώμιον τοῦ Δημητρίου Χρυσολωρᾶ εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 40 (1957) 342-354.
24. Ὁ πολιτισμὸς τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Κοζάνη 1957, σσ. 13, (Ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν ἐφημ. «Δυτικὴ Μακεδονία» Κοζάνης, ἀρ. φ. 358-361).
25. Ἑλλάς καὶ Ρωσσία, «Νέα Ἑστία» 62 (1957) 1527-1529.
26. Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, οἱ ἱεραπόστολοι τῶν Σλάβων, «Νέα Ἑστία» 63 (1958) 149-156· β΄ ἐκδ. Θεσσαλονίκη (ΙΜΧΑ, ἀρ. 96) 1966, σσ. 32· ἀνατύπωση «Ἐκκλησία» 53 (1966) 437-444.
27. Ἡ Πηνελόπη Δέλτα καὶ ἡ Μακεδονία. Θεσσαλονίκη (ΙΜΧΑ, ἀρ. 20) 1958, σσ. 48· 1 εἰκ.
28. Ὁ Καστορίας Γερμανὸς Καραβαγγέλης, (1866-1935), «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 42 (1959) 215-219.
29. Ὁ Μακεδονικὸς Ἅγὼν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Σερρῶν κατὰ τὸ 1907. Ἐκθέσεις τοῦ Προξένου Σακτούρη, «Σερραϊκὰ Χρονικά» 3 (1959) 14-143.
30. Ἡ κλασσικὴ φιλολογία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα. Θεσσαλονίκη (ΙΜΧΑ, ἀρ. 37) 1960, σσ. 20.
31. Μεταβυζαντινὸν δημῶδες κείμενον περὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 43 (1960) 378-398.
32. Τὸ Ἑλληνικὸν Γενικὸν Προξενεῖον Θεσσαλονίκης, 1903-1908. Θεσσαλονίκη (ΙΜΧΑ, ἀρ. 42) 1961, σσ. 24 + 2 εἰκ.
33. Ἡ Μητρόπολις Νευροκοπίου (1900-1907). Ἐκθέσεις τῶν μητροπολιτῶν Νικοδήμου καὶ Θεοδωρήτου. Θεσσαλονίκη (ΙΜΧΑ, ἀρ. 46) 1961, σσ. XXIII + 294 + 23 εἰκ.
34. Ὁ Μακεδονικὸς Ἅγὼν. Θεσσαλονίκη (ΙΜΧΑ, ἀρ. 49) 1962, σσ. 18.
35. La lotta per la Macedonia dal 1903 al 1908. Θεσσαλονίκη (ΙΜΧΑ, ἀρ. 51) 1962, σσ. 15.

36. Ένας λαϊκός ζωγράφος του Μακεδονικού Ἀγῶνος, «Ἡώς», περίοδος γ', τχ. 63-65 (1962) 75-82.
37. Οἱ «Μακεδονικὲς ἱστορίες» τοῦ Μόδη, «Νέα Ἑστία» 72 (1962) <τχ. Χριστουγέννων> 1852-1853.
38. Ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 46 (1963) 135-145. (Ἐναφέρεται στὸ Ἅγιο Ὄρος).
39. Ἀρχεῖον Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος Ἀλεξάνδρου Δαγκλῆ. I: Σημειώσεις καὶ ὁδηγία Δημοσθένους Φλωριά, «Σερραϊκὰ Χρονικὰ» 4 (1963) 97-144.
40. Ὁ φιλόλογος Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου, «Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου, 1859-1914», Θεσσαλονίκη <«Μακεδονικά», παράρτημα ἀρ. 3> 1964, 26-31.
41. Modern Greek Historical Novels, «Balkan Studies» 6 (1965) 55-66.
42. Μεταβυζαντινὲς ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας, «Μακεδονικὴ Ζωή» 1 (Ἰούνιος 1966) 16-17.
43. Τὸ πρῶτο βιβλίον γιὰ τὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα, «Μακεδονικὴ Ζωή» 21 (Φεβρουάριος 1968) 8-9.
44. Θωμᾶ Μαγίστρου τοῖς Θεσσαλονικεῦσι περὶ ὁμοιῶς, «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης» 12 (1969) <Ἐφιέρωμα εἰς Χαράλαμπον Ν. Φραγκίσταν>, τχ. ε', 751-769.
45. Τὸ μετόχι τῆς Λαύρας στὶς Μουρνιές, «Πεπραγμένα τοῦ Β' Διεθοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου» 4 (1969) 283-286.
46. The Philological Scholarship of Nicholas Piccolos, «Actes du Ier Congrès International des Études Balkaniques et Sud-Est Européennes» 4 (1969) 279-280.
47. Ἀνέκδοτον ἐγκώμιον εἰς τὸν Ὄσιον Δαβίδ, «Μακεδονικά» 10 (1970) 243-255.
48. Ἡ προσωπικότης τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατὰ τὸν Ἀρριανόν. Θεσσαλονίκη <ΕΜΣ — Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 30> 1971, σσ. 30.

ΧΑΡΑΛ. Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ